

Móricz Zsigmond orosházi előadói estjének sajtója

ELEK LÁSZLÓ

1927. február 1-én Móricz Zsigmond feleségével: Simonyi Mária színésznővel előadói körútra indult, hogy a Zeneakadémián tartott, élénk visszhangot kiváltó előadása után a vidék nagyobb városaiban és kulturális gócpontjain is ismertesse azokat a tapasztalatokat, amelyeket a szlovákiai és az erdélyi magyarság körében tett előző évi látogatásain szerzett. Útját Békés megyével kezdte. Nemcsak lelkes közéleti indíttatású olvasók toborzását tartotta elsőrendű kötelességének, törődött hallgatónak gondolkodó olvasókká formálásával, politikai nevelésével is. Móriczban a demokratikus népi- nemzeti egység eszménye munkált. Ezt szolgálta többek között azzal is, hogy értelmes és célravezető élet- és nemzetszemléletet népszerűsített a hivatalos Magyarország uralkodó körei által tudatosan szított faji és nemzetiségi gyűlölet helyett egy olyan szomorú időszakban, amelyben „a gondolatok világában égő fákllyát lefelé fordították”.

A nemzetiségekkel való megbékélés gondolata már régóta foglalkoztatta Móriczot. Olyan történelmi őst, olyan közismert államférfíui modellt keresett, akinek emberi magatartásából, politikai intézkedéseiből, hivatalos rendeleteiből egyértelmű igazságként sugárzott ki a minden nemzetiségre egyformán érvényes egyenlő jogok — egyenlő kötelességek elve.

Így jutott el a „nagy fejedelem”-ig: *Bethlen Gábor*ig. Vele fogalmaztatta meg mindazokat a hasznos erkölcsi elveket és okos nemzetpolitikai eszméket, amelyeket az I. világháború után a magyarság számára fontosnak tartott (lásd a *Pesti Napló* 1926-os évfolyamában megjelent „fantomidéző” cikkét, *A tizenkettedik órában-t*)¹ Ő lett a központi alakja nagy történelmi regényének, az *Erdély* trilógiának is.

Már a trilógia 1922-ben kiadott első kötetéből, a *Tündérbert*-ből is ilyen szándék csengett ki. *Makkai Sándor* pl. így összegezte a mű politikai célját: „Egy nép, amely meg tud szervezkedni a reá váró terhek hordozására, el tudja viselni a helyesen megosztott és szívből vállalt terheket. De az a nép, amelyik még arra is éretlen, vagy kemény szívű, hogy önmaga legigazabb érdekeiért áldozni kész legyen, s hagyja, hogy egy töredéke elégjen és összeroppanjon a teher alatt, a nagy többség pedig csendes asszisztenciával nézze ezt, a maga kicsiny érdekecskén túl nem látva, álmos kérődzéssel baktasson a vágóhíd felé: az a nép élven megholt”.²

Ez az aktuális társadalompolitikai szemlélet kapott még erőteljesebb megfogalmazást a trilógia 1935-ben megjelent második kötetében: *A nagy fejedelem*ben. Az agrárválság legsötétebb és legkilátástalanabb éveiben írta ezt Móricz, amikor világosan felismerte, hogy a közép-európaiság ballasztjától szabadulni képtelen úri Magyarország hangadó vezetőiből hiányzik a Bethlen Gáboréhoz fogható politikai széleslátás és felelősségérzet. Amikor azt is tudta, hogy erkölcstelen és hazug korának

minden olyan jelszava, amely a gazdasági- társadalmi bajokért kizárólag a nemzeti-ségeket teszi felelőssé és játssza ki bűnbakként. Ezek a vádak arra kellettek, hogy port hintsenek vele a józan gondolkodású, mértéktartó nép szemébe, s megfékezzék a magyar szupremácia elvével s a történelmi Magyarország neonacionalista koncepciójával össze nem egyeztethető plebejus demokratikus forradalom gondolatának terjedését.

Mindkét külföldi útja során arról akart meggyőződni a nagy író, van-e tömegbázisa, van-e létjogosultsága *Bethlen* ún. „keleti tervezet”-ének a XX. században olyan hozzánk hasonló országokban, ahol egy „kicsiny üstben a történelem lángjain különféle népek sorsa fortyog a gazdasági viszonyok közös levében. S akárhonnan jöjjön a külső megerősítés: végeredményben mégis a kölcsönösség egymásra hatásai uralkodnak... jelenen, múlton és jövőn”. (*Szentirmai Jenő*).³

Az eszmének más és más szintű megtestesülését tapasztalta Szlovákiában és Erdélyben. Ott az idősebb nemzedék sírvavigadós hamis illúziókergetésével, befelé forduló passzív rezisztenciájával, oktalan gőgjével és értelmetlen felsőbbrendűség-tudatával szemben az új utakat kereső és járó, a valóságos politikai helyzettel számoló ifjúságnak szegénységet is vállaló nemes aszketizmusában, a társadalmi egyenlőséget és megbecsülést lelkiismeretes, aktív munkával kiérdemelni akaró becsületes alapállásában s nem utolsó sorban egymást védő és támogató „kollektív felelősségérzetben” fedezte fel a békés élet és a megmaradás biztató reményét. Itt, Erdély történelmi múltjából következően is, az együttműködés szándékának már jóval tisztultabb, jóval fejlettebb és kézzelfoghatóbb jegyeivel találkozott, függetlenül attól, hogy voltak itt is olyan csoportosulások, amelyek mereven elzárkóztak az élet parancsa: az „eszmebarikádokon” való összetalálkozás, a „magyar—oláh—szláv bánat” egy bánattá sűrűsödése és „közös dolgaink” rendezése elől.

Erre mutat az a körülmény is, hogy Móricz feltehetően nem kisebb „kolozsvári balesete”, hanem „egy nacionalista szemléletű sajtóterméknek” személye ellen irányított bántó kirohanása miatt döntött úgy, hogy két hétre tervezett erdélyi útját hamarabb fejezi be, lemondva aradi fellépéséről is, ahogyan ezt a *Nagyváradi* című lap híradására támaszkodva *Mózes Huba: Népszolgálat kettős tükrében* című írása (*Korunk* 1979. 5. szám. 327. l.) sejtetni engedi.⁴ Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy Móriczban az erdélyi magyar szellemi élet vezetőinek természetes „kollektivizmusa” és az egymásra utaltság eszméjének ott tapasztalt szép megnyilvánulásai edzették keményebbre saját maga társadalompolitikai elvét is „az egész emberiség javát szolgáló népek közös együttműködésé”-ről. Itt erősödött meg a hite: van remény az egymás iránti nyílt, őszinte bizalomra s a közös országépítő munkára. Csak végezze el mindenki a maga dolgát, „mert nem a sírás, s nem a könnytörlés, hanem a termő élet az emberé”. Így fogalmazta ezt meg még erdélyi útja előtt *A gyermek hazamegy* című versében, amelyet *Simonyi Mária* minden Békés megyei felolvasáson — így az orosházin is — elmondott.

Megszívlelendő józan program, becsületes, okos útmutatás volt ez az idősebb felvidéki és hazai magyarok számára, akik közül sokan — nem tudván legyőzni szemléleti korlátaikat, és nem feledve régi, megkülönböztetett társadalmi helyzetüket — inkább hátat fordítottak az eleven életnek, és sebzett lélekkel saját csigaházaikba vontak vissza.

Móriczot kettős cél vezette vidéki olvasótoborzó útján. Mindenekelőtt a magyarság „lelki egységét”: a különböző társadalmi osztályok és rétegek egymáshoz közeledését, egységes szemléletre hozását kívánta szolgálni egy a nemzetiségi politikának a hivatalos Magyarország elveivel ellentétes, korszerűbb és célirányosabb útja népszerűsítésével. *Julianus barát utazásai Szlovenszkóban, Ruszinszkóban és Erdélyben*

című pamfletjét ezért tűzte műsora elejére. Benne fejtette ki részletekbe menően azt a tételét, amelyet a *Pesti Napló* egyik 1927. júniusi számában így fogalmazott meg: egy „nyolc milliós országnak meg kell szoknia, hogy kicsiny és egy család”.⁵ Ugyanakkor eleven, friss élményeket, konkrét tapasztalatokat is gyűjtött a hazai magyar viszonyokról: íróilag töltekezett. Olyan értékes embereket, olyan típusokat keresett — és talált is —, akik modern gondolkodásuk, korszerű ismereteik, bátor vállalkozó kedvük, természetes észjárásuk révén váltak egy-egy kisebb közösség irányító egyéniségeivé. Ahogy ő fogalmazta meg, megbecsült *vezetőivé és nem parancsolgató vezéreivé*.

Sok töredelemmel járó útjai ahhoz is hozzásegítették, hogy kilábaljon súlyos érzelmi-hangulati válságából. Igen, egy vajúzó, nehéz korszakot — azt is mondhatnánk: Móricz Felhők-korszakát — zárták le ezek a görcsoldó utak. Mindig szeretete a vidéket. Most is oda tért meg fájó sebével, ott lelte meg újra önmagát, ott nyerte vissza hosszú ideje elvesztett munka- és alkotókedvét. „Úgy szeretem ezen a tavaszon az életet, a magyar életet, mint a szerelmes. Szakadatlanul az egész magyarságot érzem magam körül”⁶ — vallotta cikkében. Szerencsésen túllépett egyéni életének súlyos válságán (első feleségének öngyilkosságán); a koronát felváltó pengő új távlatokat nyitott előtte: megvalósíthatónak, sőt kikerülhetetlenül szükségszerűnek érezte a kis- és középparaszti birtokok gazdasági megerősítését és talpra állítását. A mezőgazdaság belterjessé tételét; ebben fedezve fel a „nemzeti nyomor” megszüntetésének legfőbb biztosítékát. Jövőt vallató terveiben hazánkat Erópa éléskamrájává álmodta. Okos reformokat sürgetett, nem törődve azzal sem, hogy időnként — egyre gyakrabban — bele-beleütközik az államvezetés értetlen kemény sziklafalába.

Lázás munkakedv és tennivágyás fogta el egy olyan súlyos lelki krízis után, amely majd kiszikkasztotta teremtő erejét. Igen jellemző, hogy még a *Bethlen Gábor* történet kifejtéséhez, további megfogalmazásához sem volt hosszú időn át ereje és idege. Úgy érezte, újabb adatokra, a millió pontosabb ismeretere van szüksége ahhoz, hogy kimozdulhasson a holtpontról. Többek között ezért is szorgalmazta erdélyi útját, és kereste fel a széles történelmi és helyi ismeretekkel rendelkező kolozsvári tudóst: *Kelemen Lajost*,⁷ akinek rendkívüli tájékozottságát, nyílt, tiszta egyéniségét megismerve, minden tanácsát elfogadta. Az ő intencióit véve figyelembe, járta végig azokat az erdélyi falvakat és városokat, melyeket a nagy fejedelem alakjának hitelesebb ábrázolásához, a regény cselekményének szakszerűbb megírásához szükségesnek vélt. De még ezek ellenére is csaknem egy évtizedre volt szüksége ahhoz, hogy művét publikálni tudja. Témáját egy időre háttérbe szorította a hazai valóságról újonnan szerzett gazdag élménytömeg — a dzsentrí végvonaglálásának és menthetetlen bukásának írói dokumentációja, amelyhez bizonyára Békés megyei szerzői útja is szolgáltatott néhány apró motívumot.

Móricz hét estére tervezett dél-magyarországi előadói körútjának ez volt az eredeti terve:

Február 1: Mezőtúr, február 2: Gyoma, február 3: Szarvas, február 4: Oroszáza, február 6: Gyula, február 7: Békéscsaba, február 8: Békés.

Spontán élményeiről, új benyomásairól, az egyes községek és városok jellegzetes embereiről, a közhangulatról az író riportsorozatot készített. Közlését a *Pesti Napló* (ennek volt munkatársa Móricz Zsigmond) *Hét pásztortűz ég* főcímmel még a ciklus lejárta előtt megindította. Az összefoglaló címmel azonban egy kis baj történt. A sorozat nem lett teljes. Az utolsó előadásra, a hetedik pásztortűz meggyújtására (vele természetesen a hetedik riport megírására) ugyanis már nem került sor: a békésiek visszaléptek a Móricz-est megrendezésétől. A maliciózus békéscsabai vendéglátók szerint (itt érte az író a váratlan hír) feltehetően azért, mert nem vállalkozott arra a hőstettre, hogy a helyi Nagyvendéglőben együltőhelyében elfogyaszt 3 liter bort.

Ebben az esetben még abban a nagy megtiszteltetésben is részesülhetett volna, ahogy ezt a helyi lapban megjelent hirdetés csakugyan igazolja, hogy a bérlő saját autóján haza is szállítja.⁸

Az orosházi előadásról a község két politikai napilapjának január 23-i száma adott először hírt. A harmadik sajtóorgánium, *Veres Lajos* hetenként kétszer megjelenő *Orosházi Újságja* egyetlen sort sem írt Móricz és Simonyi Mária orosházi fellépéséről. *Demarsik Ferenc* napilapja, az *Orosházi Friss Hírek* ezzel a rövid közleménnyel hívta fel olvasói figyelmét a nem mindennapi eseményre:

„*Móricz Zsigmond Orosházán*

Mint illetékes helyről értesülünk, az élő magyar írók legkiválóbbika, Móricz Zsigmond feleségével, Simonyi Máriával, a belvárosi Színház kivételes tehetségű művésznőjével együtt február hó folyamán Orosházán szerzői estet rendez.”

Az *Orosházi Friss Újság* (laptulajdonos és felelős szerkesztő *Mitlasovszky János*) újságírója már jobban értesült. Ezeket írta:

„*Móricz Zsigmond Orosházára jön*
Simonyi Máriával együtt szerzői estet tart

Móricz Zsigmond, a magyar irodalom büszkesége országos felolvasókörútra indult. Ellátogat a kultúrgócpontra és szerzői estje keretében elmondja erdélyi tapasztalatit, elmondja az erdélyi magyarság helyzetéről írt nagy tanulmányát. Ezután novelláiból, regényeiből, színdarabjaiból ad elő. A szerzői esten közreműködik még Simonyi Mária, az országos hírű szénésznő, Móricz Zsigmond felesége, aki férjének munkáiból — prózából és versből egyaránt — ad elő.

A társadalmi és kulturális eseményt jelentő előadói és szerzői est időpontját és részletes műsorát később közöljük a közönséggel.”

1927. január 27-én *F. jelige* alatt (*Ferenc Győző?*) az *Orosházi Friss Hírek* a következő, Móricz írói érényeire is utaló ismertetést adta közre:

„*Móricz Zsigmond vidéki körútja*

Az új magyar irodalom legmarkánsabb reprezentánsa, a magyar föld, a magyar néplélek éles szemű ismerője, a fájdalommal magyar problémák boncolója, a magyar dicsőség nagy álmodója legközelebb Orosházára jön, vidéki körútjának egyik állomására.

Móricz Zsigmond írásainak súlypontja a néplélek ismeretén nyugszik. Az ő regényeinek alakjai nem városi írók halvány elképzelései a magyar parasztról, hanem húsból-vérből valók, élettől duzzadók, írásaiban a valóságos élet művészi ábrázolását nyújtja. Nem fakult művirágokat ad olvasóinak, hanem a magyar virágos rét káprázatos színpompája tündöklék alkotásaiban.

Mondatai nem a szalonok kényeskedő álentellektüeljei számára készültek kifesülve és kicicomázva, hanem egy forrongó művészlélek vulkánikus kirobbanásai.

Örömmel és meghatottsággal értesültünk arról, hogy Móricz Zsigmond, a zengőszavú magyar poéta Orosházára is eljön, s ebből az alkalomból a gazdatársadalomhoz volna egy pár szavunk.

Magyar író még nem írta le olyan eleven erővel, tiszta szemmel, meleg szívvel a magyar föld gyermekét, mint Móricz Zsigmond. Az ő könyvei igaz, lelket üdítő élvezetet adnak annak, aki olvassa. Nem tudjuk elképzelni, hogy a mai gazdatársadalmat ne érdekelnék, gyönyörködtetni ne tudnák azok a magyaros zamattal megírt munkák, melyek éppen ő róla szólnak, melyekben a magyar néplélek kristálytisztán tükröződik vissza.

Tudjuk, hogy irodalmi olvasmányok iránt nehéz felkelteni gazdatársadalmunk érdeklődését, s a legnagyobb írók sohasem rendelkeztek akkora élelmességgel, olyan önmagukat adminisztrálni tudó készséggel, hogy írásaik elterjedésének megfelelő propagandát csináljanak.

Mi most arra kérjük Orosháza és a környék szépérzékű gazdatársadalmát, különösen a nőket, jöjjenek el arra az előadásra (a pontos idejét közölni fogjuk), melyen szemtől-szembe láthatják őt, élőszavát hallhatják a zamatos színes magyar írás meszerének, gyönyörködhetnek pompás, élvezetes előadásában, aranyos, derűs humorában. Hisszük, hogy az ő személyének varázsa megszeretteti a gazdatársadalommal is azt az irodalmat, mely a föld népének szeretetéből virágzott ki, amely már régen naggyá és halhatatlanná avatta Móricz Zsigmondot.”

A szuperlatívuszokat használó cikk írója — látszik — értő olvasója volt Móricznak. Jól jellemezte írásművészete alapvető vonásait, tisztelte és szerette paraszttörténeteit. Ez magyarázza, hogy elsősorban az orosházi gazdatársadalom figyelmébe ajánlotta az előadást. Ezzel a tettevel szinte egyedül állt a megye újságírói között. A békéscsabai *Körösvidék* cikkírója pl. egyenesen zártkörűnek, „az intelligencia és a tehetős polgárság” exkluzív rendezvényének deklarálta Móriczék irodalmi estjét,⁹ s ezzel a városháza dísztermében tartott előadásról szinte eleve kizárta mind a kevésbé tehetős iparosokat és kereskedőket, mind a kis- és középparasztokat, nem beszélt a munkásokról és az agrárproletárokról. Móricznak pedig egyenesen az volt az óhaja, hogy „ne legyen a dolog elzárva az emberek elől. Ne legyen drága: két pengő, egy pengő, ötven filléres jegyek legyenek”, ahogyan ezt *Endre Béla* hódmezővásárhelyi festőművész barátjának január 31-én (vagyis közvetlenül elindulása előtt) írt leveléből tudjuk.¹⁰

Mélyen elgondolkodtató ugyanakkor, hogy az orosházi cikk írója egyetlen szóval sem utalt a lényegre, a *Julianus barát utazásai Szlovénzkóban, Ruszinszkóban és Erdélyben* című Móricz írásra. Nem kétséges pedig, hogy Móricz számára ez volt az igazán fontos. Miatta vállalta a sok-sok töredelmet, az alispánok és főszolgabírók okvetetlenkedéseit, a sajtótámadásokat. Január közepén pl. így vallott *Juhász Gyulának* felolvasó estje és a Julianus barát szerepéről és rendeltetéséről: „Az est a magyarság érdekében volna: mert ha volt valaha írás, amely azt a célt szolgálta, akkor ez az”.¹¹

Valóban bátor írás, igazi tett volt — szelet vetett és vihart aratott. Nem csoda: a revíziós politika uszításával, elfogult téziseivel szemben követelt józan megértést és megbékélést az ún. utódállamokkal. A kor legégetőbb, legközpontibb kérdését feszegette. Azt, amelyet általános érdekűvé emelt a magyar politikai sajtó. Olyan kérdés volt ez, amelyben pro vagy kontra mindenkinek állást kellett foglalnia. Reá hivatkozva kellett volna hát hírvérést csinálnia a cikkírónak! Tudnia kellett, hogy ez a műsor fő száma. A másik lap: az *Orosházi Friss Újság* hírközlője már négy nappal korábban így emlegette. Kényes témának érezte talán, s ezért helyezkedett az újságíró a kényelmes „ne szólj szám — nem fáj fejem” alapállásra? Vagy hallott már valamit arról a koncentrált támadásról, amelyet a hivatalos sajtó zúdított Móricz nyakába szlovákiai és erdélyi útja meg a Zeneakadémián tartott előadása után? (ennek a műsorával szerepelt a vidéki utakon is!) Tény, hogy „F.” nem játszotta ki a propaganda legfőbb ütőkártyáját: nem szólott semmit az író közérdekű politikai kérdéseket boncolgató, nagy érdeklődésre számot tartó írásáról.

Február 1-én mindkét helyi lap adott tájékoztatást a szerzői estről. Közölték az időpontot és az előadás helyét, utaltak arra, hogy a rendezésre a *Filharmonikus Társaság* vállalkozott. *Milaszvoszky* lapja még a helyírákat is tudatta az olvasókkal. Igen öröndetes módon mindkettő tartalmazott több-kevesebb utalást a *Julianus barát utazásaira* is.

Azok után, amit Móricz *Endre Bélának* a belépti díjjal kapcsolatban írt, felet-
több váratlanul hat a *Filharmonikus Társaság* által megszabott túl magas helyár,
hiszen vidéki viszonylatban az is sok volt, amennyit Móricz tervezett. Különösen ha
csakugyan „missziót” akart az úttal teljesíteni. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, nem a he-
lyi társaság kívánta-e vajon így biztosítani magát az esetleges kisebb hallgatóság
esetére. A békéscsabai *Auróra Körnek Südy Ernő* visszaemlékezései szerint még az ere-
deti árat is mérsékelnie kellett, csakhogy megmentse az előadást.

Mi magyarázza azt, hogy Móricz nem tartotta soknak az általa közölt árakat?
Az, hogy az infláció megszüntetésével s az új pénz forgalomba kerülésével nem stabi-
lizálódtak egyszerre a kereskedelmi árak is, s a pengő reális értékét meghatározni
nem lehetett. Félrevezethette aztán az a hatalmas beruházási kedv is, amelyet 1926-
ban országszerte tapasztalt. Nem számolt eléggé azzal a ténnyel, hogy a világháború
és az azt követő ellenforradalmi korszak inflációs világában elszegényedett népek
először az elsődrendű szükségleteiről: élelméről, ruházkodásáról, lakásának tatarozá-
sáról, a mezőgazdasági és ipari termelőeszközök beszerzéséről kellett gondoskodnia,
nem a kulturális igényekről. Vagyis hogy a pengőt nagyon a fogához kellett vernie a
különb is takarékos parasztnak, de a lerongyolódott tisztviselőnek is.

Móricz Békés megyei előadásait általában a *Közművelődési Egylet* helyi szervei
rendezték. Csak az orosházit és a békéscsabait nem. Ezeket a *Filharmonikus Társaság*,
illetve az *Auróra Kör*. A megoldás tetszett a nagy írónak. Örült, ha valamilyen iro-
dalmi — művészeti egyesület égisze alatt léphetett fel. Szerette a homogén jellegű hall-
gatóságot (az adott egyesület törzsközönsége biztosította ehhez a gyorsabb kiformá-
lódás lehetőségét), amelyben az irodalmi művek mélyebb átéléséhez szükséges meg-
hittebb léggör könnyebben kialakul.

Az igazság kedvéért el kell mondanunk azt is, hogy a szerzői est mindkét egye-
sületnek kapóra jött. *Ptasinszky Pepi és Albertina Ferrari* balettestje helyett vállalták
programon kívüli rendezvényként. A művésznők ugyanis *Ptasinszky Pepi* lábrándu-
lására hivatkozva az utolsó percben lemondták a Békés megyei vendégszereplést.¹²

A helyi sajtó február 1-i cikkeit az alábbiakban közöljük:
Orosházi Friss Hírek:

„Móricz Zsigmond február 4-én Orosházán tart irodalmi estélyt

Az új magyar népies irodalom fejedelme: Móricz Zsigmond február 4-én tartja
meg az Alföld Szálló dísztermében felolvasó estélyét.

Móricz Zsigmond szereplése ritka és élvezetes szenzációja lesz Orosháza iroda-
lomszerető közönségének.

A magyar néplélek ismerője, az igazi irodalom mestere, ez alkalommal beszámol
az elszakított területen lakó magyarságnál végzett körútjáról, s felejthetetlen élményt
szerez azoknak, kik Móricz Zsigmond páratlan stílusát, közvetlen, kedves, humor-
ban bővelkedő előadását hallani fogják.

Az irodalmi estélyen szerepel Móricz Zsigmond felesége: Simonyi Mária, az or-
szágszerte ismert, híres drámai színésznő, ki Móricz Zsigmond műveiből fog verseket,
novellákat, regényrészleteket előadni.

Hisszük, hogy a rendkívül érdekes, nívós irodalmi estélyen — melyet az *Orosházi
Filharmonikus Társaság* rendez —, együtt látjuk Orosháza színe javát és főképp
a gazdaközönséget, akiket közelről fog érdekelni Móricz Zsigmond zamatos, magyar
előadása.

Jegyek Wignernél kaphatók.”

Orosházi Friss Újság:

„Móricz Zsigmond Orosházán

Ünnepnapja lesz Orosháza közönségének febr. 4.

Feledhetetlen esemény teszi ünnepnappá ezt a napot, amely aranybetűkkel íródik be községünk kultúrtörténetébe. Ezen a napon látogat el hozzánk a jelenleg élő magyar írók legkiválóbbja, a halhatatlan magyar értékek legnagyobbja: Móricz Zsigmond. Ünneppé kell válnia minden orosházi magyar szívében ennek az ünnepnek, hogy méltóképpen adhassunk kifejezést annak a szeretetnek és megbecsülésnek, melyet nemzetünk örök kultúrértékei, nyelvünk és szellemünk kincsének letéteményesei iránt érzünk.

A magyar őstalaj csodálatosan gazdag termésű hajtása Móricz Zsigmond, azé a magyar őstelevényé, amely *Aranyt*, *Petőfit*, *Jókait* adta a világnak. Nyelve a magyar nép természetes őszamátú nyelve, írásai a magyar föld szellemének megnyilatkozásai, a mélységes rejtelmű magyar néplélek igazi tükre. Hatalmas alkotásaiból a maga igaz valóságában bontakozik ki a világ szeme előtt ennek a földnek, ennek a népnek, ezeknek a minden rendű és rangú embereknek, sírvavigadó, örök tragikummal pecsételt sorsa. Móricz Zsigmond, az író olyan elhivatott, olyan hű kifejezője a magyar falu, a magyar kisváros lelkének, emberei erőtől duzzadó, dactól fűtött, magasbalendülő és örökké visszahulló fájdalmas életének, amelyet egy ezredév alatt még nem termelt ki ez a csodálatos faj.

Móricz Zsigmond, a regényíró, az elbeszélő, a drámaíró olyan értéke a magyar nemzetnek, akit egyformán meleg szeretettel kell fogadnia a magyar nép minden tagjának. A föld gyermeke ő, innen nőtt ki alakja a halhatatlanságba. Fogadjuk tehát körünkbe oly őszinte lelkesedéssel, amelyet magyaros egyénisége és világhíre méltán megérdemel.

Az erdélyi magyarság körében szerzett tapasztalatait ismerteti Móricz Zsigmond az ország fontosabb helyein tartott előadásai keretében. E felolvasó körútján elkíséri felesége: Simonyi Mária is, aki egyike az ország legkiválóbb drámai művésznőinek. Községünkben a *Filharmonikus Társaság* elismerten kitűnő rendezésében február 4-én lesz Móricz Zsigmond és Simonyi Mária előadóestje az Alföld nagytermében. A felolvasó est a *Filharmonikus Társaság* bérleten kívüli előadása lesz, amelyre jegyek *Wigner Géza* üzletében kaphatók 3, 2 és 1 pengős áron.

Tagadhatatlan, nemcsak „F” cikkén, bizony ezen is jócskán átsüt a fesőfokot kedvelő dagályos retorika! A szónoki fogásokkal indított, végig ünnepélyes hangvételű cikknek nagy értéke azonban, hogy írója oda merte állítani Móriczot (még hozzá megokolva — a hazai föld és a nép iránti szeretet és elkötelezettség érzése alapján) a nagy ősök, a mindenki által tisztelt és szeretett *Arany*, *Petőfi* és *Jókai* mellé!

Másnap, február 2-án azonos szövegű, de nem azonos című közlemény jelent meg a két helyi lapban. Könnyű a magyarázat: vagy Móricz titkára, vagy a rendező szerv, a *Filharmonikus Társaság* nyújtotta be a két lap szerkesztőségébe a műsort is tartalmazó tudósítást.

Orosházi Friss Hírek:

„Móricz Zsigmond felolvasó és szerzői estje

M. Simonyi Mária közreműködésével pénteken, febr. 4-én
este 8 órakor az Alföld Szálló dísztermében

Móricz Zsigmond, akit a Tündérvkert, Sárarany, Kerek Ferkó, Sári bíró, Fáklya, Búzakalász és számos regénye és színdarabja a magyar irodalom reprezentánsává tett, első alkalommal jön el Orosházára, hogy az itteni publikummal is megismertesse gyökeres magyarságát, költő nagyvonalúságát és előadói nagyszerűségét.

M. Simonyi Mária, a Belvárosi Színház nagynevű művésznője, aki a Szeretni, az Asszonyáldozat, a Szerelem és halál játéka és más darabok utólérhetetlen művészi alakításaiban ismerős a vidéki publikum előtt is, ez alkalommal először fog bemutatkozni épp oly utólérhetetlen előadói minőségében.

Móricz Zsigmond költői műveiből ad elő. Az est a magyar irodalom és a magyar előadóművészet virágzó dokumentuma lesz.

Az estély műsora

I. rész

Bevezető beszédet mond *dr. Kovássy Albert* ügyvéd

Magyar problémák

1. Julianus barát utazása Slovenskóban, Ruszinszkóban és Erdélyben, Felolvassa Móricz Zsigmond

2. A gyermek hazamegy (Érzések Erdély kapujában) Móricz Zsigmond verse. Elmondja M. Simonyi Mária

Szünet.

II. rész

Szerzői est

1. Regényrészlet. Felolvassa Móricz Zsigmond

2. Az elhagyott Psyche. Az Ámor és Psyche c. 5 felvonásos mesejáték részlete és más költemények. Előadja M. Simonyi Mária

3. Novella. Felolvassa Móricz Zsigmond

Jegyek kaphatók *Wignernél*.”

A fenti szöveget az *Orosházi Friss Újság*

Móricz Zsigmond

Simonyi Mária

címmel közölte.

A Békés megyei előadások sajtójának ismeretében nyugodtan leszögezhetjük, hogy a fent közölt műsoron időközben egy kicsit módosítottak. Elmaradt a beígért regényrészlet (már a Zeneakadémián is), helyette az író és a könyv viszonyáról értekezett Móricz. Ez szolgált bevezetőül mind a „szerzői est”-hez, mind felesége első műsorszámához: *Az elhagyott Psyche* c. mesejáték monológjához. Utána a *Mint a mezőnek virágai* c. Móricz vers bemutatására került sor. Témáját az író alig módosított formában egy hasonló című egyfelvonásosban is feldolgozta. A felolvasott novella *A ló és az ember* (más címmel: *Két nemes állat*) volt.

Az előadás napján — február 4-én — az *Orosházi Friss Hírek* két kisebb, az *Orosházi Friss Újság* pedig egy alig valamivel részletesebb cikket közölt a szerzői esttel kapcsolatban. Nézzük ezeket is!

Orosházi Friss Hírek:

(Első közlemény)

„Ma este ünnepet ül mindenki, aki meghallgatja Móricz Zsigmondot, az új magyar irodalom legrobustusabb tehetségét. Felejthetetlen szép élmény Móricz Zsigmondot beszélni, előadni hallani. Móricz Zsigmond a magyar néplélek nagy bűvája káprázatos kincseket hozott felszínre a mélységből, ezekből a kincsekből adakozik ma hallgatóinak.

A megszállott területek magyarságától hoz üzenetet, azoktól, kiknek csüggedt szívébe az ő zengő, szép magyar szavai vittek hitet, bizalmat, bátorságot, akik az ő koszorús feje körül látták kigyúlni a legnagyobb dicsfényt, a régi Magyarország képét.

Szívünk egész melegségével a szépet, jót, az igazi magyar művészetet szerető lelkünkkel köszöntjük Móricz Zsigmondot és feleségét, Simonyi Máriát”.

Második közlemény:

„Móricz Zsigmond felolvasó és szerzői estje

*M. Simonyi Mária közreműködésével ma, pénteken este 8 órakor
az Alföld Szálló dísztermében*

Soha nem hallott estében lesz része az orosházi publikumnak. Móricz Zsigmond tart előadást feleségével, M. Simonyi Máriával. Móricz Zsigmond a kiváltságosan egyéni nyelvén szólal a magyar irodalmat kedvelő közönséghez. A magyar zseni megszólalása kell hogy minden magyar embert érdekeljen. Szavaiban a magyarság ezeréves ereje dübörög, vágyaiban a minden magyar ember vágya lappang. M. Simonyi Mária, a Belvárosi Színház illusztris művésznője, a legkiválóbb magyar színésznő, az ő varázsos hangja fog színes életet adni azoknak a lírai soroknak, amik a költő elgondolásából eddig csak betűbe merevített sorok voltak. A magyar élet himnusza lesz a két magyar művész együttes estje.

Jegyek kaphatók *Wignernél.*”

Az *Orosházi Friss Újság* a következő sorokkal köszöntötte Móriczot és az előadói estet:

„Móricz Zsigmond ma délben érkezik

Felolvasó és szerzői estje fél kilenckor kezdődik

Móricz Zsigmond az ő kiváltságosan egyéni nyelvén szól ma este az orosházi közönséghez. A magyar zseni megszólalása minden magyart érdekel. Móricz Zsigmond szavaiban a magyarság évezredes ereje dübörög, vágyaiban minden magyar ember vágya lappang. A magyar irodalom világhírű reprezentánsa most járta be az elszakított területeket, szomorú tanulmányútjáról számol be az est első felében, amikor elszakított testvéreink sorsát festi nagyértékű előadásában. A műsor második felében most elkészült műveiből olvas fel egy-egy részletet hallgatóságának.

M. Simonyi Mária, a Belvárosi Színház illusztris művésznője, a magyar próza legkiválóbb interpretálója is közreműködik a ma esti előadó- és felolvasó esten. Az ő varázsos hangján fog színes életet adni azoknak a költői soroknak, amik eddig csak betűkbe vésett sorok voltak. A két magyar művész mai estje — amelyen a bevezető beszédet *dr. Kovássy Albert* mondja — a magyar élet himnusza lesz.

Móricz Zsigmond és felesége M. Simonyi Mária ma délután fél egy órakor érkeznek Orosházára, az állomáson a Filharmonikus Társaság küldöttsége fogadja őket.

A ma esti előadó- és felolvasó estre — mely pontosan 1/29 órakor kezdődik — jegyek már csak korlátozott számban kaphatók a Wigner-üzletben.”

A két újság közleményét olvasva, hamar kiérezni a közös forrást. Kétségtelen, ez is olyan irányított szöveg volt, mint az előző napi. Erre vall a felépítés azonosságán, a gondolatok logikai rendjén túl több megegyező stílári fordulat s a szöveg nyomdai tagolása is. Mindössze a műsorkezdés fél órás eltolódásában és az előadáshoz érzelmileg jobban tapadó *Orosházi Friss Újság* ügybuzgóbb munkatársának nagyobb műgondjában, több adatában mutatkozik valamelyes különbség köztük.

Az elragadtatott hangvételi beharangozó cikkeknek — sajnos — alig volt kézzel fogható eredménye. Móriczék végül is lelkes, népesnek azonban egyáltalán nem mondható „kamara-közönség” előtt tartották meg az előadást.

A már fentebb emlegetett magas belépti díjon kívül (számolva természetesen az egyes családok inflációs veszteségeivel és anyagi nehézségeivel is) bizonyára károsan

belejártszott ebbe az egész megyében dühöngő nátha-láz, amely miatt előbb a békés-
csabai, később a megye egyéb nagyobb településének az iskoláit is be kellett zárni.
Szinte nem volt nap, hogy ne jelent volna meg új falragasz a védekezés módjáról és
a hatósági utasításokról, hogy ne látott volna napvilágot a lapokban ismertető cikk
a járvány terjedéséről, vagy szigorú hangú figyelmeztetés, amely a családi és egyéb
társas rendezvények, szórakozások egy időre történő beszüntetését sürgette.

Ennek ellenére is kicsinek tartjuk azt a 80 tagú hallgatóságot (Móricz minden al-
kalommal név szerint is számba vette hallgatóságát), amely kíváncsi volt Móriczra
és szerzői estjére.

A nagy sikerű előadás lefolyásáról a következő cikkek tudatták az olvasókat:
Orosházi Friss Hírek:

„*Móricz Zsigmond és Simonyi Mária irodalmi estélye*”

Nagy röstelkedéssel írjuk le: bizony nagyon kevesen jöttek el tegnap este Móricz
Zsigmondot és Simonyi Máriát meghallgatni.

Tapasztaltuk már, hogy tisztán irodalmi jellegű előadás nem arat széles körű
sikert Orosházán, mégis hittük, hogy többen vannak itt Orosházán, kiknek lelkét
megfótták Móricz Zsigmond csodálatos szépségű írásai, akiknek nagy lelki élmény
lesz meghallgatni magát az író.

Persze, itt nem vonaglottak meztelen keblek, nem vakítottak táncoló lábikrák,
s nem harsant fel divatos charleston-zene, nem mutogattak egzotikus vadállatokat.

Irodalom? És semmi pikantéria, semmi disznóság? Akkor nem kell. Semmi bi-
zsergetés s nemi hátborzongatás! Ki kíváncsi akkor ilyesmire?

Kevesen voltak, akik eljöttek, akiket megajándékozhatott Móricz Zsigmond és
Simonyi Mária egy felejthetetlenül szép estével. Az irodalmi estet *dr. Kovássy Albert*
ügyvéd vezette be tartalmas, szép beszéddel, melyben kiemelte Móricz Zsigmond iro-
dalmi értékének fő erősségeit.

Móricz Zsigmond „*Julianus barát utazása Slovenskóban, Ruszinszkóban és Er-
délyben*” című költői beszámolóját olvasta fel az elszakított területeken szerzett él-
ményeiről. Az a minden páthosz nélkül való, utólréhetetlen közvetlenség, természetes-
ség, ahogyan Móricz Zsigmond felolvasta örökértékű írását, mely különös, elragadó
apothéozisa az elszakadt területeken élő magyarságnak s szent hittel telített him-
nusza a szétdarabolt ország életképességének, feltámadásának — megrendítő erővel
fogta meg a hallgatóság szívét.

Móricz Zsigmond további változatos programú előadása és Simonyi Mária
csillogó, nemes művészzel előadott versmondásai és előadása mély hatást tett a
közönségre, s egy tiszta, szép irodalmi est élvezetének léleküdtető érzésével búcsúzott
el a kisszámú közönség Móricz Zsigmondtól és Simonyi Máriától.”

Orosházi Friss Újság:

„*Móricz Zsigmond Simonyi Mária*”

Tegnap déli 12 órakor az volt a helyzet, hogy Móricz Zsigmond és Simonyi
Mária együttes estjére — 24 jegyet vásárolt meg az orosházi közönség. A magyar
irodalom büszkeségének orosházi útját intéző filharmonikusok valósággal megdöb-
bentek: Hát lehet ez? Igaz az, hogy az orosházi közönség — amely a művészi muzsi-
kát, éneket, táncot már szereti, megbecsüli és támogatja — nem kíváncsi az írás és a
szó két fennkölt művészerre, nem kíváncsi a zsenire?

Móricz Zsigmond ezt mondta:

Ha harmincan gyűlnek össze meghallgatásomra, akkor is beszélek, mert amit
elmondok, azt harminc apostol fogja tovább mondani!

Este 5 óra: Négy jeggyel több kelt el. Hat óra: hat jeggyel több. Hányan lesznek hát? Tényleg harmincan?

Az esti pénztárnál felengedett a fagyos közöny. Móricz Zsigmond olvasói, Simonyi Mária hallgatói közül összeverődött nagy nehezen egy kis csoport. Nem harmincan, nyolcvanan gyűltek össze.

És Móricz Zsigmondnak igaza volt. Aki őt és feleségét meghallgatta, apostollá vált, a magyar probléma apostolává, a magyar összeolvadás, a magyar feltámadás apostolává. Soha el nem felejthető, gyönyörűségesen szép élmény volt az írás és a szó művészetének hallhatása. Nyolcvan főnyi közönség lelkes táborra kovácsolódott és örült, hogy — eljött, szánta, mélyen szánta azokat, akiknek el kellett volna jönniök, de — otthon maradtak.

A műsor első része az írónak az elszakított területeken tett látogatásairól szóló beszámoló volt. Milyen? Nem mondjuk meg senkinek. Aki ott volt, tudja — aki nem volt ott, ne kapjon ízelítőt se belőle. A műsor második része volt a tulajdonképpeni szerzői est. Gyöngyszemek abból a hatalmas kincseskamrából, amelyet Móricz Zsigmond összegyűjtögetett.

A *Filharmonikus Társaság*ot minden dicséret megilleti, hogy a muzsika, az ének és a tánc megszerettetésének úttörő munkája után az írás és a szó megismertetésének úttörő munkájára vállalkozott, és lehetővé tette Móricz Zsigmond és Simonyi Mária orosházi látogatását. Megállni nem szabad! A jövő esztendei bérleti előadások műsorát úgy kell összeállítani, hogy bérletben — tehát az összetoborzott lelkes nagy közönség előtt — kerülhessen műsorra az írás és a szó művésze. Legalább egyszerű kétszer. Akinek nem tetszik, keljen fel a helyéről, menjen ki a nagyteremből, menjen haza, feküdjön le. Akinek tetszik, ott marad. És — mint a muzsikánál, éneknél, táncnál most van — lassan-lassan észreveszi majd az egyébként nagyszerű orosházi közönség, hogy érdemes megismerni, megszeretni a kultúra minden csemegéjét.”

Említettük volt, hogy a *Julianus barát utazásaival* Móricz szelet vetett és vihart aratott. Igen. A hivatalos sajtó már a szlovákiai beszámolót is, enyhén szólva, viszolygással fogadta. Nem viseltetett nagyobb megértéssel a Zeneművészeti Főiskolán tartott előadásával szemben sem, jöllehet annak hangvételén — ha mondanivalóján nem is — a korabeli magyar politikai élet egy-két divatos kifejezését átveve, kicsit szelídített az író. Nyilvános tiltakozásra azonban nem kényszerült még. Erre csak a gyulai előadás után került sor.

Akadtt egy újság a megyében — a vármegye félhivatalos lapja, a *Békés* —, amelyik kezdettől fogva elhatárolta magát Móricztól és a szerzői esttől. Nem közölt egyetlen hírverő cikket sem róla, mint akit nem érdekel a megyeháza dísztermében rendezett előadás, majd váratlanul nekiesett Móriczknak, gonosz módon kiforgatva szavait, félremagyarázva gondolatait, olyan állításokat tulajdonított neki, melyek nem is hangoztak el az előadáson.

Könnyű lett volna ellenőrizni az igazságot. Móricz ugyanis nem szabadelőadást tartott: „Megtagadták tőlem az istenek az élőszo adományát... Ma sem tudok, s úgy látszik, sohasem fogok tudni élőszóval kiállni az emberek elé, hogy meggyőzzem őket arról az igazságról, amit hiszek és vallok,”¹³ — jellemezte egy ízben önmagát az író. Miért tett volna most másként? Tény, hogy a Békés megyében felolvasott értekezés szövege szóról szóra megegyezett a budapesti előadásával. Ennek a tézisei ellen pedig nem emelt vádat az államügyészség, sőt még a nyilvános terjesztést is engedélyezte. Vándor Imre galád cikkének tehát (így nevezte meg magát a Gyulán különben „ismeretlen” gátlástalan újságíró), amely mindkét tábor előtt, sőt nemcsak itthon, hanem a szlovákiai és a romániai magyarság körében is igyekezett lejártni Móricz emberi és írói hitelét, valójában semmiféle erkölcsi alapja nem volt.

A dzsentrivédő, hazaffyas cikk írója minden olyan társadalmi erőnek és csoportulásnak neki támadt, amelyek nem állt irredenta — sovíniszta alapon. Megtagadta még az *Erdélyi Szépműves Céh*et is, nemcsak *Móriczot* és *Adyt*, akinek költészetét ezekkel a korlátolt szavakkal rekesztette ki a haladó irodalomból: „A magyarságnak, a csonkaországának épp úgy, mint a megszállott területnek, nem *Adyk* kellene, akik a halált hirdetik, s a lélek beteges kódétól nem látják a felhők közt a feltörekvő sugaras napot, hanem erkölcsi szépségekkel ékes, lánglelkű férfiak, akiknek minden szava csengő reménység, s akiknek írásában feltűzel a tanítás: *Sursum corda!*”¹⁴ (Emeljétek fel szíveteket! — EL.)

Orosházán nem volt kellemetlen támadásban része a nagy írónak. Az újságírók is azonosították magukat elveivel. Azért hivatkozunk mégis a gyulai esetre, hogy egyrészt azt érzékeltessük, milyen súlyos mondanivalójú lehetett még a megszelídített *Móricz*-írás is, másrészt, hogy megláttassuk, mekkora szélsőség jellemezte a különböző társadalmi osztályok és rétegek gondolkodásmódját, amelynek közös nevezőre hozását *Móricz* időszerű és fontos politikai feladatnak tartotta.

A peremberke *Vándor Imre* cikkével a magyar sovínizmus és irredentizmus történelemszemlélete támadt *Móriczra*, és tagadta egyben *Bethlen Gábor* keleti koncepciójának jogosságát az ellenforradalmi Magyarországon. A *Julianus barát utazásai* ugyanis egy tőről fakadt a nem sokkal korábbi *A tizenkettedik órában* című, roppant megszívlelendő, gondolatgazdag cikk és az 1935-ben kiadott *Erdély*-trilógia eszméiségeivel, melyekben egy „szocialista Duna-völgyi szövetségterv” határozott körvonalait vázolta fel az író. Ennek történelmi modelljét és gyakorlati példáját tükrözték *Bethlen* következetes demokratizálásra alapozott nemzetpolitikai elvei.

A Horthy korszak politikája mereven elvetette a *Bethlen Gábor*-i koncepciót. Ahogy *Balogh Edgár* önéletrajzi műve, a *Szolgalatban* világosan láttatja, ellene volt mind a kurzus hivatalos történetírója, a „nyugatos” beállítottságú *Szekfü Gyula*, mind azok a különböző politikai neveltségi szinten álló irredenta csoportok, amelyeket a *Herczeg Ferenc* elnökletével 1927. augusztusában alakult *Revíziós Liga* fogott össze, mind a „birodalmi német vonalat képviselő”, későbbi keletű volksbundista „Burschenschaft irredentizmus” ideológiája, azon az alapon, hogy „a dunai térnek nem volt önmagától kellő ereje ahhoz, hogy politikailag kialakítsa magát”. Ennélfogva Németország védelmére, gyámkodására szorul.

A szellemtörténész *Szekfü* egyenesen szomorú és sajnálatos tévedésnek minősítette a 300 éve halott *Bethlen Gábor* keleti diplomáciáját, noha kénytelen volt elismerni, hogy elveinek a későbbi évszázadokban is akadtak lelkes követői, s volt idő, „mikor szinte az egész nemzet is arra a nézetre jutott, hogy ez az út fogja fennmaradását egyedül biztosítani.” Elismerte eredeti gondolkodását is, nem tagadva, hogy „a magyarság története őbenne differenciálódott először”. Azt azonban már megbélyegzőként tette hozzá, hogy „ő cselekedte, hogy ez a nemzet, mely eddig Közép-Európa alkotórésze volt, s mellette sziklaszilárdan megmaradt, most kettéoszlik, egyik ágával tudatosan azon periférikus erőket támogatva, melyek Közép-Európa ellen irányulnak akkor és azóta századokon át”.¹⁵

Ezért támadta *Vándor Imre* is és vele a rezsim minden kormányhű politikusa és újságírója *Móriczot*. A hazug és fullánkos kritika ellen a nyilvános tiltakozás volt az egyedüli hatásos védekezés. Amikor a gyulai szerzői estről a jobboldali *Magyarság* is leközölte szóról szóra a *Békés* nagyhangú és gyűlölettől izzó cikkét, *Móricz* sem tehetett mást tekintélye megvédése érdekében. Két lapban közreadta tiltakozását. (*Magyarság* illetve *Békés megyei Hírlap* — ez is Gyulán jelent meg.)

Az *Orosházi Friss Újság* még két kisebb közleményben foglalkozott *Móricz* Zsigmond látogatásával. Sokat mondó, beszédes írás mindkettő. Pontos képet adnak

arról, hogyan hasznosította rövid itt tartózkodását, s milyen feszes programnak tett eleget Móricz feleségével, Simonyi Máriával együtt.

Pihenést nem tűrő ismeretvágy, hihetetlen munkabírás és szenvedélyes életszeretet jellemezte az akkor már 50 felé közeledő író. Első felesége halálával felzaklatott idegei megnyugodtak, visszanyerte régi önmagát. Élete nagy, izgató kérdésére: „Átéli a szív a halált?” biztató választ kapott: „Egy életben lehet két kikelet”. S ez akkor igaznak is látszott. Mintha teljesen kicserélték volna. Megfiatalodott. Nem ismerte a fáradtságot, és szépnak akarta látni az életet. Minden új érdekelt. Mohón szívta be és intenzíven élte át új élményeit. Mindent meg akart nézni, mindent szemtől-szembe akart látni. S volt mit néznie!

Programját a helyi „élet vezetői”-nek a tanácsa alapján állította össze. Ez magyarázza (nemcsak eredeti célja: olyan egészséges szemléletű vezetők felkutatása, akik természetes kiválasztódás alapján váltak egy-egy település szellemi-gazdasági irányítóivá), hogy csak az élet verőfényes oldalát látta. Vendéglátói azt akarták, nagy és kedves élményekkel gazdagodjék a lelke a legnagyobb magyar faluban. Végül aztán úgy járt, mint az a külföldjáró turista, akit csak a legszebb helyekre visznek, s a sok szépség közt elvakult szeme nem vagy csak alig-alig látja a komor valót.

Riportjai derűsek, kicsit görögütések lettek, attól függetlenül, hogy a meglátogatott üzemekről készített rajzok hitelességében nincs okunk kételkedni. Csak éppen, az ellenpólus hiányzik. Az önmagukat árulató nincstelen agrárproletárok nyomora, amelyről *Féja Géza* és *Darvas József* festett döbbenetes képet egy évtized múlva a szociográfikus hitelességű *Viharsarokban* illetve az *Egy parasztcsalád történetében*.¹⁶ Nélküle nem teljes a tabló és csal a szem.

Az *Orosházi Friss Újság* két apró, de a helytörténeti kutatók számára roppant becses híradását az alábbiakban adjuk közre:

1927. február 5.

„Móricz Zsigmond Orosházán

Móricz Zsigmond, a világhírű magyar író és felesége M. Simonyi Mária országosan ismert budapesti színművésznő tegnap délután fél egy órakor érkeztek Szarvas felől Orosházára; a pályaudvaron a *Filharmonikus Társaság* tagjai fogadták őket. Móricz Zsigmond alföldi útját arra is felhasználja, hogy cikkeihez, novelláihoz és regényeihez impressziókat, adatokat gyűjt. Orosházát fokozottabb mértékben kívánta megismerni, mert *Búza, föld, ember* címen cikket óhajt írni Orosházáról és környékéről. Tegnap délután a *Tóth malmot* tekintette meg, ma délelőtt a *Zeitler* malomban tesz látogatást, megtekinti a nagyobb búzaraktárakat, baromfitelepeket, majd látogatást tesz egy orosházi tanyán is. A kiváló író mindenütt nagy szeretettel fogadják. Móricz Zsigmond ma még Orosházán tartózkodik, délután 5 órakor feleségével együtt Gyulára utazik, ahol vasárnap este tartja meg szerzői estjét.”

A másik közlemény a február 6-i számban jelent meg:

„Móricz Zsigmond elutazott

Móricz Zsiámond tegnap több helyen látogatást tett Orosházán. Meglátogatta a polgári és felsőmezőgazdasági iskolát, megtekintette az egyik búzaraktárt, majd autóba ült és feleségével, Simonyi Máriával együtt kiment *Kardos János* gazdasági tanácsos tanyájára, ahol egy óra hosszáig tartózkodott, és hosszabb sétát tett a tanya körül. A tanyáról autóval visszatért Orosházára, megtekintette a vasútcai Baromfitelepet. Délután fél öt órakor utazott el feleségével és titkárával együtt Gyulára, ahol ma este szerzői estet ad. A hírneves író kijelentette, hogy adandó alkalommal ellátogat

még Orosházára, amelynek népe, földje, búzája és szokásai nagyon megtetszettek neki.”

A korabeli híradások dagályos kifejezéseit és mesterséges fordulatait szerencsésen nélkülöző két közleményhez (úgy tűnik Móricz közvetlen stílusa és természetes emberközelsége nem tűrte őket) a következő kommentárt fűzzük:

Kutatásaink szerint Móricz maradéktalanul teljesítette a zsúfolt programot. Eljutott mindenhová. Még a polgári iskolába is, ahol több kisdíáknak szerzett egy életre szóló, határtalan élményt. Látogatásáról *Darvas József* így emlékezett meg egy *Simon Istvánnal* folytatott beszélgetésében: „Polgári iskolába jártam, és egyszer az egyik magyar óránkon megjelent Móricz Zsigmond. Az eleven, az élő íróval való találkozás megint (ti. *Ady* verseinek megismerése után) nagy élmény volt számomra. A polgári iskolai tankönyvünkben, ha jól emlékszem, négy-öt sorban, egészen kicsi betűkkel volt valami Móricz Zsigmondról, és néhány rövid műve is fel volt sorolva: a *Sárarany*, a többi között. A személyes találkozás arra indított, hogy valahol felkutassam a regényt... Megint valami hallatlan dolog történt velem. A könyv teljesen felkavart. Részben azért, mert tudtam, hogy egy élő embernek a könyvét olvasom, másrészt viszont addigra én már végigolvastam az összes *Jókait*, az összes *Mikszáthot*, és azok valahogy mindig a mese hangulatát, a mese varázsát idézték föl bennem. Viszont ezzel a regénnyel, amelyet ugyan nem értettem meg még 13—14 éves koromban, úgy éreztem, hogy valami egészen más irodalmi élményt kaptam... *Ady*, *Móricz* hatása, és aztán sorolhatnám a többieket is, nyilván nem véletlenül hozták fel bennem a katartikus élményt. Nem egyszerűen csak írói varázsukkal fogtak meg, hanem hogy a bennem mélyen ott kavargó valóságélményekről, sorsról, emberről, magyarságról, nemzetről mondtak valamit, és ezekre rezonáltam természetesen.”¹⁷

Útba indító „felmocantó” élmény lett hát *Darvas* számára Móricz polgári iskolai óralátogatása. „Katartikus élményt” váltott ki belőle, amely nem hagyta többé nyugodni, s a való élet tüzetesebb megismerésére s az irodalom társadalmi funkciójának a tisztázására serkentette. A nép ügyének a szolgálatára kötelezte el.

Ahogy előzőleg szólottunk róla, Móricz *Hét pásztortűz ég* főcímmel riportsorozatot közölt dél-alföldi körútjáról. A sorrendben negyedik, az orosházi, *Föld, búza, ember* címmel jelent meg a *Magyarország* 1927. február 15-i számában. Nézzük, mit tartott megörökítésre érdemesnek a nagy író!

„Föld, búza, ember

Mi nevezetessége van ennek a városnak? — kérdeztem Orosházán az urakat. Hallgattak. Összenéztek, körülnéztek, mintha most akarnák ők is felfedezni a város országgraszoló nevezetességét. — A föld — mondta valaki.

Megütött ez a szó s meghatott.

Nagyon bölcsnek s nagyon szépnek találtam a szót.

Mindnyájan megelevenedtek.

Igen bizony, az orosházi föld. Ez az ország legjobb földje. Olyan kövér televény, hogy talán a világon sincs ilyen.

— Szép.

Boldogok voltak, hogy az idegen meg van nyugodva s meg van elégedve.

— És a búza — mondta egy másik úr.

— A mi búzánk?... Egész Európában a legkiválóbb s a legkeresettebb cikk. Az orosházi búza a legfinomabb s legértékesebb lisztet adja.

— Mióta a Bánátot lekapcsolták, azóta ez a legjobb márka.

Néztem az urakat. Mindannyian komoly, derék, nyugodt emberek.

— És az ember! — mondta egy harmadik úr. — Az orosházi nép!...

S erre különös módon fölelevenedtek. Mintha valóban a legnagyobb ritkaságról s a legbecsesebb kincsükről volna szó.

— Az orosházi lakosság — fejtegette egy úriember, a legnagyobb gabonavállalat igazgatója — kétszáz éve telepedett itt meg, s mintaképe lehet a legjobb fajmagyarságnak, amit ez az ország kitermelt... Magyarok, lutheránus magyarok, a Dunántúlról jöttek a vallási üldöztetés korában. Valami száz család költözött ide Zombárról, Tolna megyéből. Somogyból is jöttek. Mikor negyvennyolcban a jobbagyság alól felszabadult a nép, a község határa alig huszonhétezer holdnyi volt. Kevés volt a nagy községnek, s rá voltak kényszerítve arra, hogy egyébbel is foglalkozzanak a földművelésen kívül. Kupeckedtek, sefteltek, munkára jártak az ország más vidékeire. Hihetetlenül szívós és szorgalmas nép s a hatvanas években elkezdtek földet vásárolni. Megvették például a pusztaföldvári kincstári földeket, körülbelül hatezer katasztrális holdat. Aztán megvették a gyulamezői uradalmat gróf Károlyi Istvántól, ez valami kilencezer hold. Meg a Sósberger (Schossberger)-féle szentornyai három ezerötyszáz holdat. Megvették a gróf Trautmannsdorf-féle Bonum-birtokot, hétszáz katasztrális hold. A szénási határon vettek kétezer holdnyit s a hódmezővásárhelyi pusztákból tíz-tizenötezer holdat. Úgyhogy ma azt lehet számítani, hogy az orosházi népnek nem közigazgatásilag, de birtokjogilag van legalább hatvan-hetvenezer hold a tulajdonában.

Tágra nyílt szemmel hallgattam. Mert ez az, amit a magyarság helyes politikájának érzek. Nem a politikai határok, hanem az emberek ereje által megszabott keretek a jövő alapjai. Valahogy mindig az a vágy s az az álom él bennem, hogy a magyar faj kohézióját kell gyarapítani, hogy az adhéziója növekedjék. (S nagyon boldog vagyok, hogy elszántam magamat arra a rendkívül nehéz és fáradságos munkára, hogy házról házra járjak, városról városra, mert íme ez a néhány város, ahol most voltam, s ahol alkalmam volt az élet vezetőivel találkozni, egészen átalakította világszemléletemet. Én ma nem mondom többé azt, hogy a magyarság közönyös és megmozdíthatatlan, mert oly izzó lelkesedést és olyan szeretetet találtam, annyira megéreztem a szíveket s a magyar jövő után epedő reménykedést, hogy alázattal hajtom meg fejemet a magyar nép őserői és képességei előtt.)

— Búzát szeretnék látni — mondtam —, sok búzát. Minél nagyobb tömeget, szeretnék benne megfürödni s új emberré lenni.

Rögtön kocsiba szállottunk, és repültünk a termény várai felé.

Először megállottunk egy terménykereskedés raktáránál.

Hatalmas magtárak. Mindjárt a földszinten öblös termekben rostálják a búzát, amit a parasztkocsik behoznak.

Így veszik le a zsákokat a kocsikról, elevátorszij viszi a mázsáig, akkor megy a rostára.

Szép volt, ahogy a piros búza átömlött a szórórostákon, s folyt lefelé a nyíláson, le az alsó raktárba... Végtelen áradat, a kemény kis búzaszemeknek szakadatlan s pergő csermelye.

Nagy deszkatermek búzával tele. Mint a szélrakta halmok s dombok, hullámos a tetejük, az ember elképzeli liliputi népeket, akik ezen a hepehupás tájon élnek... Ennyi búza... Ennyi élet...

— Mennyi van itt?

— Itt nem sok... huszonöt—harminc vagon...

— Két-háromezer mázsa?...

Belemarkoltam az Isten legnemesebb magvába. A hideg búzaáradat illatosan, simán érinti a bőrt...

Milyen jó a gyerekeknek ebbe fürödni... S eszembe jutott gyerekkorom, mikor búzába temetkeztünk a forró nyári napon...

Most fölkalauzoltak az emeletre.

A feleségem a legfelső lépcsőn felsikoltott: — Mi ez?... Az Isten szerelméért! Csak nem tökmag?

— De bizony az.

— De ennyi?!... Mennyi ez?

Az urak nevettek.

— Ötszáz mázsa.

Egy faluban, egy raktáron ötszáz mázsa tökmag... Tökmag, amiből sose látott senki többet egy maréknál... néhány szem, játékból, kuriózumból, ropogatni, mikor frissen kiszedik a sütőtökből... De ötszáz mázsa... s csak egy tanyán... Mert igen, búzát azt láttunk már s hallottunk ezer s meg ezer mázsákat, de tökmag: Ötszáz mázsa... Nem mulatságos?

Aztán egy malomba vittek el. A legszebb, legmodernebb malom, amit életemben láttam. A modern vár. A régi rablólovag romantika után a malom... Mindig hiányzik, hogy az Alföldön nem építettek várat, ami fennmaradjon évszázadokon át... Most építik. Téglából, virító pirosra, zeg-zugás és tornyos, pittoreszkebb, mint egy olasz citadella.

— Kié ez a malom? Ki építette?

— Ez a malom? Ez nagyon érdekes. Ez a nazarénusoké.

— Hogy kell ezt érteni?

—Ezt a malmot először, valami negyvenöt éve építette egy nazarénus család, egy Megyaszi nevű molnár. Mikor ez eladta, ismét nazarénusnak adta el, a vásárhelyi Tóth család vette meg; régi molnárok. Semmi több... Ma három ekkora malmuk van, egy Hódmezővásárhelyen, egy Makón, de azok nagyobbak. Ez csak napi nyolc—tíz vagon tud őrleni, de azok tizenötöt...

Járjuk a malmot. Zsákok tömege. A „Siklós” sok emelet magasságban tömve búzával. Felvonógépek; ragyognak a friss deszkafalak; festőnek való fények s csillogások... Óriási saját villanyteleppel, ahol két roppant generátor hever, mint a modern élet marha erejű bivalyai... ragyogva, vadonatújan, egyik háromszáz lóerős, a másik ezer lóerős... Hűtőberendezés a saját jéggyárhoz... Ártézi kút, mely földgázzal ömlik fel az évezredek mélységéből. Roppant kazánok feküsznek még az udvaron frissen lakkozva: ha bevonulnak helyükre, évtizedekig ott fognak lihegni a sötétben...

— Molnárok?

— Igen. Egyszerű molnár család.

— Nem gépészmérnökök.

— Nem.

— Hogy bírják aggyal ezeket az arányokat?

— Vagyonuk milliárdokban is alig felszámítható.

Akkor jó, mert ezen dől el a dolog: alkalmas-e a faj a megnövekedett koncepciókra?...

— Nagyságos asszony, ez magát érdekelni fogja, nézze meg a csirketelepet.

— A közelben bevezetnek egy udvarba, ahol gyártják a „pulárt”.

Ott láttam először egy vagon csirkét. Egy egész vagon telerakva kalickákkal s mindenikben tyúk pipiskedik. Fehérek, sárgák, kedves, eleven jószágok.

— Mennyi van benne?

— Kétezerszáz darab.

— Hova megy?

— Berlinbe... Mindennap megy átlag egy vagon... Mi nem tenyésztjük, vásároljuk a piacon... Itt a tanyák eleven csirketelepek. A legjobb fajtákat tartják, mi csak vásároljuk és közvetítjük a külfölddel... Ennek az üzemnek is megvannak a maga kifejlődött szokásai: ebben a vagonban például csak levestyúk van. Azt rendeltek. Hizlalt levestyúkokat. S mind fehér lábú. Vannak vidékek, ahol csak a fehér lábút veszik, s vannak, ahol csak a sárga lábút... Gyöngytyúkot csak a franciák esznek...

Bepillantunk a hizlalóba, ezerszámra vannak a ketrecekben: s élnek, hogy étellé hízzanak...

A kopasztó borzalmában nagyszerű... száz darab egészségesen vidám, serény leány, asszony, férfiak is, óránként hatvan—hetven tyúkot vágnak s kopasztanak tökéletesen fehérre...

Orosházát nem fogom elfelejteni, emberét, búzáját, de a földet sem, amelyet a festők nem festhettek le elégszer s elég szívvel és fantáziával.

És ötszáz mázsa tökmagot látni egy kupacban... Nem nagyszerű látvány?"

De hát csakugyan új hitet adott-e Móricznak a magyar nép őseréjét és nagyszerű képességeit igazoló orosházi látogatás? Vagy csak az elitréteget szolgáló *Est-lapok* szűkebb közönségének az érdeklődését akarta kiszolgálni a csillogó felszínről készült rajzokkal? Esetleg csak a laptulajdonos: a *Bethlen Istvánnal* komázó *Miklós Andor* kegyeit kereste vele?

Nem lehet kétséges — az első felvetés az igaz. Maga Móricz adott perdöntő bizonyítékokat reá. Egyrészt azzal, hogy a hat riport közül ez a beszámoló lett a legszínesebb és legszubbjektívebb. Ezt írta legtöbb szeretettel és legnagyobb gonddal. Mellesleg ez volt a leggazdagabb mondanivalójú és a legerjedelmesebb is. Másrészt azzal, hogy itt szerzett tapasztalatait később sem felejtette el, s ahogy *Veres Lajos* lapjának: az *Orosházi Újság*-nak 1930. január 5-i számából olvashatjuk, rádióelőadás útján is propagálta az ország nyilvánossága előtt. A lap vasárnapi száma ezeket közölte: „*Orosháza a rádióban*. Pénteken este Móricz Zsigmond a rádióban beszélt, és elmondta orosházi tapasztalatait. Itteni tapasztalatait példaként állítja egész Magyarország elé, s azt reméli, hogy ha más városbeliek követik az orosháziak példáját, akkor nincs okunk kétségbe esni hazánk jövője felett. Az előadás igen tanulságos volt.”

Fentebbi állításunkat igazolja továbbá az is, hogy *Az Est* 1927. március 2-án újabb Orosházához kapcsolódó Móricz-írást közölt. Ebben Móricz egy tanyán élő középparaszt gazdaságában szerzett tapasztalatait rögzítette a következőképpen:

„*Tanyai kép*

Orosháza, február hó

Az autó vágja a sarat a köves országúton. Gyönyörű napsütés. A köd olvad, szakad a mező, mint a szépasszony kacéron bontja magát fátylaiból.

Ahogy a tanyaudvarra behajtunk, remek, színes csoport, a tyúkok kertje rebben szét. Tarka, sárga, fehér, színes tyúksereg, százával oszlik szét, vastag nyakú emdeni ludak bámészan sziszegnek.

Milyen szép. Egy ágason harminc darab cserépedény kiakasztva. Mint egy nem hervadó téli csokor.

Kijönnek a házból a gazdáék. Remek fiatal házaspár. A férfi legalább kétméter magas, piros arcú, kis szőke bajszú fiatal óriás. A felesége egy makrancosan néző pompás kis alföldi nő.

— Hát csak tanyát látni jöttünk.

— Sarat.

— Mi újság?

— Ma semmi.
 — Hát tegnap?
 — Tegnap volt, mert disznóölés volt.
 — Hányat öltek?
 — Hatot magunknak, hetet eladásra.
 — Az istenért, hatot magunknak? Mind megeszik?
 — Kell a komenciósoknak, cselédek, aratók.
 Kicsit melegedés a tapétás szobában.
 — Milyen magas ágyak — szól a szép vendég —, mi ez magunknak, ugye, fellépni bele...
 — No, gyerünk az istállóba.
 Útba esik a kamara. Akkora, mint egy bálterem. Balról oly magas szalonnahegy rakva, mint egy ember. Beszóva feküsznek egymáson az arasznyi vastag oldalszalonnák. Kolbász egy dézsában oly tömeg, tepertő... hurka... Deszkák alatt disznósajtok tömege, kővel lenyomatva...
 — Mennyi búzájok van még?
 — Mán csak ötven mázsa. Zab van még egy kevés eladásra, valami nyolcvan hektoliter.
 Az istálló előtt birkát nyúz a pásztor, mintha szöszt gerebenelne.
 — Nézze csak, ez a színpad!
 Mintha az istálló nagy tágas színpaddá nyílna, különös kép, a vastag tehennel, bikákkal s elöl a piros meleg színű sima lovakkal.
 Jó meleg istállószag.
 — Jé, kisbornyúk... és kisbárányok, jaj, de édes...
 Karámban nagy anyajuhok, s közöttük furakodnak a suta, vékony, bégető bárányok.
 — Mind megleli az anyját?... Kismalacok!
 A szomszéd karámban rettentő nagy anyadisznó fekszik, s rajta túrnak s orra körül motyognak az egyórás kismalacok.
 — Egyórások?... szegény anya...
 — Hányat szült?
 — Hatot... Az a szép, ha tizenkettője van, és ellepi az anyját két sorban.
 — Nono, hat is elég... hogy nyög... S hol van ilyenkor a papa?... hogy megsimogassa a mama homlokát?
 Nevetés.
 — A papa nem győzné mind elintézni — mosolyog a gazda a bajusza alatt.
 A nagyobbacska malacok rózsaszínű gyönyörűségek, hemzsegnék egy sarokretrecben, rágják a szalmát, s túrnak, fúrnak.
 — Miért?
 — Az a természetük.
 A tehenek hatalmas tőgyekkel álldogálnak jászluknál, szelíd istennői szemekkel fordulnak vissza, ők is kíváncsiak nőtársukra!
 Az udvaron olvadó sár, a hócipők kényesen s drukkolva tipegnek benne. De távolabb szép kis tó van, s azon túl zöld mező, disznó és birkanyáj.
 — Ott jön a papa!...
 És egy hatalmas állat, egy feltúrt orrú, öreg három mázsás kocog elé, megnézi, megszimatozza a vendégeket, s tovább üget, félrekanyarodva.
 A birkák, hogy észreveszik a hölgyeket, csintalanul egymás hátán kezdenek berregni.
 A föld olyan fekete, mint a szurok.

Kedves, enyhe levegő, visszasétálunk az udvarba. A tetőn a galambok raja ül, s ahogy felrebben, a felhőkkel versenyez.

— Jaj, ezek az édes szép tyúkok!

— Pi, pi, pi, pi, pi, pi!...

És a tyúk, valahány, eszeveszetten rohan elő, mint egy megmozdult tarka vihar. A kacsák utánuk hasalnak, a ludak most is csak nyakukat nyújtogatják, mint a képviselők. Egy öreg tyúk csak idepislant, vár, érdemes-e megmoccanni.

— Ez egy vén tyúk, ez már kitanult.

— Tán Pesten járt?

— Hány kutyája van?

— Kettő.

— Úgy ugatnak, mintha tízen volnának.

Középen elhanyagolt díszkert, a tyúkok minden szál füvet s virágot kiettek, csak a puszpáng bokor bírja, kopottan, kócosan. Még a lekvárfőző katlan is megsínyli a hordát, a pulykák neki állanak, s eszik a meszet.

— Tojni készülnek.

A tornác felett magas rúd: rádió.

S milyen szép a konyha, tágas, világos, fehér, fényes edények, ragyogó cserepek. A gazdasszony szól:

— S becsurog a víz.

— Jesszusom, nem lehet rajta segíteni?

— A kis háziasszony nagyot néz, s mutatja, hogy a csapon csurog be: vízvezeték van.

Nagy nevetés, a tornác mocskos, de vidám, ennyi fehér s tarka néptől.

— Nem fél a kanpulykától?... Meg szokta csipni az ideget.”

A közvetlen hangvétellű derűs riport szép példája Móricz realista ábrázolásának. Hiteles itt minden! Az apró részletek realizmusa teszi azzá: a pár vonással felvázolt pillanatképek, a néhány szóval és gesztussal bemutatott szereplők s mindenekfölött a paraszti életforma precíz ismerete. A tehetős gazda bajusz alatti mosolya, pajzán gondolkodása és magabiztos, de nem hivalkodó fellépése; kis feleségének találós kérdésekhez hasonló rébuszos beszéde és szemérmes visszahúzódása; s mindezek nagyszerű ellenpólusaként az író feleségének, a fővárosi művésznőnek naiv csodálkozása a számára idegen miliőben. S mindez alig 80—100 sorban! Nyugodtan elfogadhatjuk a magunkénak!

Sajnos, Móriczék kedvező hangulatot keltő, lelkes hangú előadásának nyugodt harmóniáját hamarosan egy kellemetlenkedő disszonáns akkord zavarta meg. Február 24-én az *Orosházi Friss Hírek* L. jelige alatt (Litterati Végh László?) *Móricz Zsigmond azt üzenté* címmel egy az író családi életét sem kímélő, támadó cikket közölt le, amelyben L. saját tehetetlenségéért (nem volt képes egy tolakodó kullancsembertől, a Móricz összes műveit kiadó cég agresszív ügynökétől megszabadulni) érthetetlenül Móriczot kezdte ki, és helyezte „vád alá”. Vádja neveléses, módszere alpári és undorító volt. Ha önmaga ötlete volt, úgy tragikomikus is, minthogy az író nem szerette az ügynököket: „Én nem tudom, milyen társadalmi propagandára gondolsz, írta *Balogh Edgárnak*, aki arra ajánlkozott, hogy a Kelet Népe számára előfizetőket gyűjt. Egyáltalán nem kell a pénzen vett előfizető. Én az ügynököknek nem adok pénzt. Az előfizető elvbarátok közül kell, hogy kikerüljön, mert a lap nem is való azoknak, akik be szoktak dűlni az ilyen gyűjtőakcióknak”.¹⁸

Idézetünk alapján világos a képlet. Móricz megígérte a kiadónak, hogy minden helyen összeírhatja név szerint is hallgatóságát, hogy megjelenő könyveit mindenekelőtt az ő demokratikus elveivel szimpatizáló, értő olvasók vegyék meg. A könyv

minden áron való eladását, az ügynökök erőszakosságát azonban messzemenően elítélte.

Aki végigélte a nagy gazdasági válságot, s látta, hogyan mentek tönkre egyik napról a másikra az úgynevezett biztos egzisztenciák, s hogyan kapaszkodtak belé az emberek mint utolsó szalmaszálba a sikerrel egyáltalán nem kecsegtető ügynöki munkába, annak a korabeli könyvkiadási szerződések felszínes ismeretére sincs szüksége ahhoz, hogy belássa: itt nem Móriczot, hanem az ambíciózus ügynököt lehet csak elmarasztalni. Vagy ez is irányított cikk volt, mint a *Békés* két rendbeli, személyeskedő támadása?¹⁹ A két újságban megjelent cikkek szemléleti azonossága: testre mért vágásai miatt s nem utolsó sorban az Orosházi Friss Hírek korábbi áradozó cikkeinek ismeretében hajlamosak vagyunk rá, hogy a hivatalos álláspontot képviselő helyi újság alábbi, Móricz ellenes cikkét is a *Békés* ízetlen visszhangjaként kezeljük: De nézzük a cikket:

„Móricz Zsigmond azt üzenté...

Egyik reggel arra ébredek, hogy egy magas, jól öltözött férfi áll ágyam előtt s mosolygó arccal üdvözl:

Móricz Zsigmond üdvözetét hozom — szólít.

Persze, meg voltam hatva s álmos szemekkel pislogva köszöntem meg a kiváló szerencsét.

— Irodalmi ügyben járok — s az Ön hozzájárulását is szeretném megnyerni. Móricz Zsigmond a szívemre kötötte, hogy Önt okvetlenül keressem fel — folytatta e mollban az idegen férfiú.

El voltam kábulva (igaz, hogy pár órával előbb feküdtem csak le) már minthogy a nagy híres írónak így eszébe jusson egy szürke, vidéki hírlapíró.

— Tessék helyet foglalni, készséggel állok (feküdtem ugyan) rendelkezésére.

— Oh, nagyon rövid ideig kívánom igénybe venni a drága idejét.

— Oh, kérem, nyájaskodtam vissza, magamnak is nagyon kevésbe van az időm. Óránként 24 fillérbe. Igazán nem számít.

— Nagyon kedves — fokozza ő a kellemeteskedést. Arról van szó ugyanis, hogy a magyar irodalom büszkeségének, a kiváló nagy írónak, Móricz Zsigmondnak műveire gyűjtöm az aláírásokat.

S azzal már a mellemre rakta az ívet, kezembe nyomta a töltőtollat.

— Móricz Zsigmond összes munkái új kiadásban. Havi nyolc pengős részletre. Britt kiadás.

— Britt? — kérdem.

— Britt.

— All right. Móricz Zsigmond angolul.

— Ah, dehogy! — az eredeti magyar nyelven.

— De vetem ellen — nekem megvan Móricznak majdnem valamennyi könyve.

— De — mondja ő — nem valamennyi. És ezek dedikált példányok lesznek.

Véletlenül éppen két Móricz könyv az éjjeli szekrényemen. Mutatom. Nem használ. Csak beszél, beszél a Móricz könyvek fáradhatatlan ügynöke. Hogy direkt hozzám küldte őt Móricz Zsigmond. Hogy mennyire meg van elégedve az orosházi sajtóval. Hogy én, mint a társadalomnak egy fontos tényezője stb.

Egy egész szellemi hizlalókúrát rámpazarolt az ügynök. Hogy ő nem mer a Móricz Zsigmond szeme elé kerülni, ha én nem írom alá. Mit fog szólni Móricz Zsigmond hogy én, a toll harcosa refüzálok? Ő pedig el nem megy, amíg meg nem nyerte az én aláírásomat.

Már majdnem elképzelttem, hogyan fog Móricz Zsigmond (Zsiga bácsi!) duzogni, hogy én nem írtam alá a megrendelést.

És aláírtam. Mikor aztán az ügynök elment, elkezdtem elmélkedni a magyar írók sorsán; a legtöbb tehetséges magyar író tehetetlenségén, ahogy nem tudják magukat adminisztrálni. De íme, változnak az idők, változnak az emberek. A kemény kötésű Móricz Zsigmond íme megtöri a jeget. Vidéki turné szép művész feleségével, összeírni a megjelenteket, s aztán jöjjön a szívós, lerázhatatlan, lyukatbeszélő ügynök, ki viszi szertesztét az országba, sok ezer embernek Móricz Zsigmond üzenetét. És jól van így. A közömbös embereket egy kicsit meg kell szédíteni, hízelegni a hiúságuknak — fő, hogy a könyvek keljenek, fussanak szét az országba Móricz Zsigmond gyönyörű írásai, vigyenek örömet, szép élményt, gondolatot, melegséget, hitet a lelkekbe — s vigyenek az írónak és családjának ezerszer megérdemelt aranyakat, épüljön puha, meleg fészek írónak, asszonyának, gyermekeinek, mehessenek országot, világot látni, ne szenvedjenek soha szükségét pompában, fényben, virágok között éljenek s Móricz Zsigmond úr írjon még sok-sok szépet az elárvult magyaroknak. Ámen.”

Mit lehetne hozzátenni még ehhez a szomorú és szánnivalóan kisszerű cikkhez, amelynek írója nem akarta észrevenni a könyvügynök aljas fogását, sőt arra sem gondolt, hogy nem a szerző feladata a könyv árusítása, hanem azé a kiadóé, akinek kiadásra eladta? Talán csak azt, amivel *Csige Varga Antal* lapja: a *Békés megyei Hírlap* zárta le a Móricz helyreigazító cikkét közlő írást: „A legtisztább búza sincs konkoly nélküli.” Tudta ezt jól Móricz is. Nem reagált a cikkekre, amely nem befolyásolta jól megalapozott érzelmeit. Erről az 1930. január 3-i rádióelőadásával adott ékes bizonyosságot.²⁰

JEGYZET

1. Pesti Napló 1926: ápr. 11. Megtalálható még Móricz Zsigmond Riportok II. Bp. 1958. 225—229.

2. Az idézetet Kántor Lajos Móricz Zsigmond: Jelenlét és jelentés c. tanulmányából kölcsönöztük. Korunk, 1979. 5. 321.

3. Lásd: Kántor Lajos i. m. Korunk, 1979. 5. 322.

4. Mózes Huba: Népszolgálat kettős tükörben (Móricz Zsigmond és Benedek Elek a húszas évekbeli Erdélyben) Korunk, 1979. 5. 327.

5. Móricz Zs.: Ezer lány, Pesti Napló, 1927. jún. 12.

6. Ugyanott.

7. Kapcsolatokról bővebben írt Szabó T. Attila: Móricz Zsigmond és Kelemen Lajos találkozásai, Korunk, 1979. 5. 324—327.

8. A békési kocsmáros „amerikai stílusú” hirdetését a Körös-vidék egyik munkatársa gúnyos kommentárral közölte lapja 1927. febr. 8-i számában.

9. Lásd: Móricz Zsigmond Csabán, Körös-vidék, 1927. febr. 2.

10. Móricz Zsigmond levelei Sajtó alá rendezte Csanak Dóra. I. k. Bp. 1963. 258.

11. Móricz levele Juhász Gyulának 1927. jan. 17. M. Zs. levelei I. 257—258.

12. Móricz Zsigmond Csabán, Körös-vidék, 1927. febr. 2.

13. Móricz Zsigmond szerkesztő úr Bp. 1967. 291.

14. Vándor Imre: Móricz Zsigmondék Gyulán, Békés, 1927. febr. 9.

15. Balogh Edgár: Szolgálatban, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1978. 120.

16. A Viharsarok 1937-ben, az Egy parasztsalád története 1939-ben jelent meg.

17. Lásd: Simon István: Írószobák, Bp. 1976. 212—213.

18. Balogh Edgár: Szolgálatban Kriterion, Bukarest, 1978. 148.

19. Vándor Imre már idézett, illetve dr. Zimmer Ferenc reálgimnáziumi tanár: Néhány megjegyzés Móricz Zsigmond vasárnapi cikkére címmel közölt írásáról (Békés, 1927. márc. 16) van szó. Vándor izléstelen rágalmaikat és hazug vádaskodását Csige Varga Antal utasította vissza a Békés megyei Hírlap 1927. febr. 13-i számában „Vihar Móricz Zsigmond körül” címmel. Ebben közölte az írónak a Magyarság c. politikai napilapban is közre adott „Nyilatkozat”-át.

20. A Móricz rádióelőadással kapcsolatos rövid ismertető szövegét (Orosháza a rádióban) fentebb idéztük.

Presse des Vortragsabends von Zsigmond Móricz in Orosháza

LÁSZLÓ ELEK

Unmittelbar nach seinem Besuch unter den Ungarn in der Slowakei und denen von Transsylvanien begab sich Zsigmond Móricz im Februar 1927 auf eine Rundreise in die Provinz. Begleitet wurde er von seiner Frau, der Schauspielerin Mária Simonyi. Zuerst besuchten sie das Komitat Békés, wo Zsigmond Móricz in Gyoma, Szarvas, Orosháza, Békéscsaba und Gyula Vorlesungsabende hielt. Auf all diesen trat er mit dem gleichen Programm auf. Mittelpunkt seiner Vortragsabende war jener Reisebericht, in welchem er seine Eindrücke aus der Slowakei und Transsylvanien zusammenfaßte. In diesen umriß er die Politik der nationalen Einheit, gegen die chauvinistische Hetze des amtlichen Ungarns protestierend. Vor und auch nach seinen Vorträgen machte er auch Besuche in den verschiedenen Städten und Gemeinden. Er freute sich, daß die Bevölkerung des Südfelds (Südtieflands) auch nach dem 1. Weltkrieg und folgender Inflation die Tapferkeit und Freiheit seiner Seele sich bewahrt hatte. So traf er hier auf mehrere nachahmenswerte, existenzberechtigte Versuche und Anfänge.

Móricz' nationserweckende Vortragsreihe fand nicht gerade zum glücklichsten Zeitpunkt statt. Das neue Geld, der stabile Pengő wurde für die Wiederherstellung der Gebäude und Wirtschaftseinrichtungen, für die Ersetzung der abgetragenen Kleidung, für die Lebenserneuerung gebraucht. Die gute Organisation seiner Vorträge wurde durch eine schwere Erkältungswelle eingeschränkt und erschwert. Die Schulen waren geschlossen, die Öffentlichkeit war von der Amtlichkeit vor der Organisation und dem Besuch verschiedener Veranstaltungen gewarnt worden.

Als Ergebnis dessen hörten nur etwa 80 die erlebnisreiche Vorlesung von Móricz.

Der Schriftsteller berichtete in zwei längeren Artikeln über seine Erlebnisse, später erinnerte er sich derer in einer Radioveranstaltung. In Orosháza fühlte er sich am ehesten zu Hause. Seine Erlebnissammelbesuche erbrachten hier die größten und reichsten Ergebnisse.

Diese Arbeit stellt die Mitteilungen der lokalen Presse über den Vortrag von Móricz vor, die Kommentare zu seinen Besuchen, weiterhin zwei Berichte des Schriftstellers, die im Pesti Napló (Pester Tageblatt) erschienen sind. Weiterhin wird auch auf jenen Angriff hingewiesen, welchen die herrschenden politischen Kreise in der Zeit der Räterepublik gegen den sich „stark kompromittierenden“ Schriftsteller und seine aufklärenden Vorträge richteten.

Die Studie enthält weiterhin auch mehrere interessante heimatgeschichtliche Angaben.